

'KADA MINISTAR ZBOG SKANDALA ne podnese ostavku, posljedice osjeća njegova stranka na izborima'

Razgovarao DRAGAN ĐURIĆ Fotografije NACIONAL

U povodu pripreme novog dvogodišnjeg hrvatskog Akcijskog plana Partnerstva za otvorenu vlast, prošloga tjedna u Zagrebu je boravila Helen Darbshire, izvršna direktorica španjolske nevladine organizacije Access Info Europe. U pratnji izvršne direktorice GONG-a Jelene Berković obišla je hrvatska ministarstva vanjskih i europskih poslova, financija, uprave i pravosuđa te razgovarala o potrebi veće transparentnosti u radu Vlade i donošenju odluka. Hrvatska djeluje u okviru globalne platforme otvorene vlasti - Open Government Partnershipa, u kojoj trenutno participira 75 država članica. Osim za transparentnost vlada, ta se globalna platforma otvoreno bori protiv korupcije, a u Hrvatskoj se zalaže u okviru izmjene Zakona o pranju novca i borbe protiv terorizma, te za objavljivanje registra stvarnih vlasnika. Kako se Helen Darbshire zatekla u trenutku eksplozije skandala u čijem se središtu našao i Zdravko Marić, upitali smo je i što misli o mogućoj ostavci aktualnog hrvatskog ministra financija. Access Info Europe u posljednje vrijeme pritišće i dužnosnike Europske unije istražujući i njihove troškove, posebno troškove povjerenika Europske komisije, među kojima i njezina predsjednika Jean-Claudea Junckera.

NACIONAL: Došli ste u Hrvatsku u trenutku nove eksplozije afere čije je žarište na ministru financija Zdravku Mariću, a koju je otkrio Nacional.

Ministar je tvrdio da nije znao za lošu financijsku situaciju u Agrokoru, koncernu u kojem je bio zaposlen, iako je očigledno bio informiran o stanju mjesecima ranije, naročito tijekom rasprave o dodjeli kredita HBOR-a. Kolika je njegova odgovornost?

'I HRVATSKA I ŠPANJOLSKA imaju političku elitu uzdrmanu korupcijskim skandalima nakon višegodišnje korupcije u glavnim strankama, a u obje države nedostaje i Zakon o transparentnosti lobiranja'

Važno je da političari, osobito visoki dužnosnici, pokažu spremnost na izloženost kritičkom oku javnosti, ali i da prihvate moguće istrage. Ako postoji dokaz nekog oblika krivnje, onda je nužno omogućiti i neovisnu istragu. Političari pokušavaju obraniti svoj politički položaj i kada su suočeni s korupcijskim skandalima, ali javnost to više ne želi tolerirati. Vidjeli smo to i na nedavnim francuskim predsjedničkim izborima kada

je kandidat za predsjednika François Fillon uhvaćen u korupcijskom skandalu. Plaćao je za fiktivne poslove vlastitu suprugu i kćeri. Javnost to nije željela tolerirati i kaznila ga je na izborima. Uvijek je ključno pitanje postoje li potrebna pravna sredstva i mehanizmi za sprječavanje sukoba interesa. Na primjer, u Hrvatskoj morate priložiti imovinsku karticu, što je dobra stvar. Ako se utvrdi sukob interesa ili da ste nešto skrivali ili lagali, onda se može utvrditi i prekršaj. No Hrvatska, također, treba odgovarajuća pravila o "revolving dooru" kako bi se spriječilo da ljudi iz poslovnog sektora izravno dolaze na političke dužnosti i obratno. Zato je bitan i zakon za sprečavanje mogućih skandala. Preporuka je da u slučaju obnašanja važne dužnosti postoji i prekid od dvije ili više godina između javnih i privatnih poslova. Tako bi se onemogućilo korištenje informacija ili utjecaja za privatnu dobit.

NACIONAL: Kako u konkretnom slučaju ocjenjujete ponašanje hrvatske vlade? Treba li ministar Marić podnijeti ostavku? Kako bi u sličnoj situaciji postupio ministar u Španjolskoj ili Velikoj Britaniji?

Ja sam iz Velike Britanije. Imali smo i tamo korupcijske skandale, uključujući poznati skandal oko prikazivanja lažnih troškova zastupnika u 2009. godini. U taj skandal bilo je upleteno četvero članova Zastupničkog doma i dvoje predstavnika Doma lordova. Oni nisu samo bili prisiljeni podnijeti ostavke, nego su završili u zatvoru i morali su vratiti novac. Taj

IZVRŠNA DIREKTORICA španjolske nevladine organizacije Access Info Europe za Nacional govori što misli o mogućoj ostavci aktualnog hrvatskog ministra financija i o istraživanju troškova povjerenika Europske komisije i njezina predsjednika Jean-Claudea Junckera

skandal povećavao je pritisak javnosti pa od tada slični skandali dovode do brzog donošenja odluka o podnošenju ostavki. Španjolski političari sličniji su hrvatskima pa ne vole priznati da su krivi. Ali i to se počelo mijenjati. Tako je i španjolski ministar industrije u travnju 2016. podnio ostavku jer je njegovo ime bilo spomenuto u "papirima iz Paname" u kojoj su političari skrivali svoj novac izbjegavajući plaćanje poreza. Zbog objavljivanja tih dokumenata iz Paname uslijedile su mnoge ostavke diljem Europe, a na Islandu se dogodila i mala politička revolucija. Jasno je da javnost postaje sve netolerantnija prema korumpiranim političarima. Ako konkretna osoba ne podnese ostavku, onda će posljedice osjetiti njegova stranka na sljedećim izborima.

NACIONAL: Niste prvi put u Zagrebu. Bili ste i za ratnih vremena. Koji su razlozi tih vaših, zapravo, službenih posjeta?

Prvi put bila sam u Zagrebu u prosincu 1993. godine na sastanku novinara u organizaciji Vijeća Europe. Razgovarali smo o etičkim izazovima s kojima su se suočavali mediji u vrijeme rata. Radila sam tada na pitanjima medijskih sloboda u Jugoslaviji i obišla sve njene bivše republike. U zračnoj luci u Zagrebu bila su vojna vozila i vojni zrakoplovi, a Zagreb je bio obavijen maglom. Bila je to doslovna i metaforička magla, ali i "magla rata".

NACIONAL: I kakve su bile te medijske slobode?

Veliki izazov novinarima bio je pronaći istinu u pregršti propagande i dezinformacija. Vrlo je važno što je Hrvatska u međuvremenu uspostavila institucije i instrumente demokratskog upravljanja i pristupila Europskoj uniji. Sada sam došla jer je i Hrvatska članica globalnog Upravnog odbora svjetskog Partnerstva za otvorenu vlast u kojem i ja sjedim. Tu sam i zato što moja organizacija Access Info Europe iz Španjolske surađuje s GONG-om, pa se zajedno suočavamo s izazovima u pitanjima transparentnosti u obnašanju vlasti. Slažemo se da je potrebna veća transparentnost u donošenju odluka, više informacija o vladinim kontaktima s lobistima, kao i nastaviti raditi na sprječavanju sukoba interesa. U tu svrhu potrebno je da i Hrvatska otvori Registar stvarnih vlasnika, što je posebno važno u medijskom sektoru. Javnost bi morala znati tko su stvarni vlasnici medija.

NACIONAL: Pod vašim je patronatom u ratnom razdoblju 90-ih godina nastala i knjiga "Kovanje rata u Hrvatskoj". O čemu ona govori?

Ta knjiga govori o ulozi koju su mediji imali u širenju pogrešnih informacija tijekom raspada Jugoslavije. Napravila sam koncept knjige te osigurala sredstva, a izvrsno ju je napisao Mark Thompson, medijski stručnjak za jugoistočnu Europu. Vrlo je važno imati uvid u to što se realno događalo. Knjiga nas, također, podučava o tome koliko su, zapravo, krhke naše demokracije. Pokazuje kako se mediji, kada

nisu slobodni, mogu pretvoriti u propagandne instrumente rata. Zato je zdrav, živahan, raznolik medijski prostor nužan i prioritetan za samu njihovu zaštitu.

NACIONAL: Što ste ovoga puta posebno uočili u Hrvatskoj?

Kada sam prvi put bila u Jugoslaviji, uključujući i Hrvatsku, mnogi su mladi ljudi htjeli otići i potražiti bolji život negdje drugdje. Nažalost, to se nije promijenilo, iako danas mladi odlaze iz drugih, ekonomskih razloga. Mislim da Hrvatska poslije Španjolske, u kojoj i sama živim, i Grčke, ima jednu od najviših stopa nezaposlenosti mladih. Prošloga tjedna radila sam i s mladim ljudima koji žele učiniti Hrvatsku boljim mjestom za život. Tako u GONG-u rade na različitim projektima poput projekta ImamoPravoZnati, koji omogućuje da svaki građanin može postaviti pitanja vladi. Ti se ljudi bore protiv korupcije i za transparentnost zato što vjeruju da je moguće izgraditi bolju budućnost u Hrvatskoj. Neki od najvećih troškova za gospodarstvo su korupcija i nedjelotvornost institucija. Nedostatak transparentnosti

'U ŠPANJOLSKOJ JE trenutno u zatvoru 83 političara, od kojih su mnogi bili visoki dužnosnici. Kada imate mnogo korupcijskih skandala, stvara se dojam u javnosti da su svi političari korumpirani'

obeshrabruje i ulagače. Kada bi Hrvatska postala transparentnija, mogla bi smanjiti troškove ulaganja i tako potaknuti investicije, a to je i najbolji način da se osigura budućnost mladim ljudima.

NACIONAL: Izvršna ste direktorica organizacije Access Info Europe. Što zapravo radite?

Ukratko, Access Info Europe radi na osiguravanju prava javnosti na pristup informacijama o tome što se događa unutar vlade, ali uključuje i pravo na informacije o tome što se događa u hodnicima Europske unije u Bruxellesu.

NACIONAL: Access Info Europe posebno je ukazao na problem netransparentnosti vlasništva u medijima. Kakva je situacija u tom sektoru?

Stanje je još uvijek teško u cijeloj Europi. Taj sektor ne uključuje samo neposredno vlasništvo nad izdavačima medija, nego zadire i u prostor oglašavanja i marketinga. Access Info Europe dao je deset preporuka za transparentnost vlasništva u medijima, koje se nalaze i na našoj web stranici. Znanstvena istraživanja Europske unije nije u skladu s proklamiranim standardima. U nekim državama, a za to su dobar primjer Austrija i Finska, postignut je napredak u transparentnosti vlasništva, ali i u dostupnosti podataka kupljenog oglašavanja u javnom sektoru. To je značajno pridonijelo redistribuciji oglašavanja, ali i smanjenju proračuna za takvo oglašavanje. Moja preporuka hrvatskoj vladi bila bi da objavi registar stvarnog vlasništva. Dostupnost takvog registra riješila bi problem nedostatka transparentnosti u vlasništvu nad medijima, ali i mnogim drugim tvrtkama koje posluju s državom.

NACIONAL: Koliko je Access Info uspješan u Španjolskoj?

Španjolska je zemlja u kojoj važi zakon o tajnosti podataka još iz vremena generala Franca usvojen 1968. Španjolska je, doduše, usvojila Zakon o pristupu informacijama 2013., ali tek 10 godina poslije Hrvatske! Za svaki prijelaz iz autoritarnih režima, bili oni socijalistički ili fašistički, treba vremena. Unatoč ograničenjima, mislim da je Access Info Europe bio uspješan. Primjerice, nedavno smo dobili uvid u dokumente o lobiranju oko zakona o solarnim i obnovljivim izvorima energije, dokumente koje su razni lobisti predavali vladinim tijelima, što je bio važan napredak. Te godine prvi put smo u španjolskoj demokratskoj povijesti osigurali javni pristup zapisnicima sa sjednica vlade, uključujući i donijete odluke. Ranije su nam bila dostupna samo priopćenja za javnost. Tu pobjedu omogućilo nam je španjolsko neovisno Vijeće za transparentnost, što je ekvivalent hrvatskog povjerenika za informiranje. Zahvaljujući informacijama koje smo dobili, uočili smo velike propuste u postupku dodjele španjolskog državljanstva strancima. Vlada nije utvrđivala činjenice pregledom više dostupnih baza podataka pa se događalo da su čak i

osudeni kriminalci dobivali španjolsko državljanstvo. Zahvaljujući suradnji s novinarima, Ministarstvo pravosuđa sada preispituje cijeli taj sustav. To je dobar primjer gdje transparentnost ne pridonosi samo borbi protiv korupcije, nego može pridonijeti i vladinoj odgovornosti.

NACIONAL: Možete li usporediti situaciju u područjima kojima se bavite u Hrvatskoj i u Španjolskoj, gdje živite?

Španjolska je mnogo veća od Hrvatske i ima snažnije gospodarstvo, ali vidim i puno sličnosti - ne samo zato što su obje zemlje i vrhunska turistička odredišta. Mislim da su obje države i dalje u nekoj vrsti tranzicije prema demokraciji, iako su uspješne članice Europske unije. I Hrvatska i Španjolska imaju političku elitu uzdrmanu korupcijskim skandalima nakon višegodišnje korupcije u glavnim političkim strankama. U Španjolskoj tužitelji i suci naporno na tome rade. Trenutačno je 83 političara u zatvoru, od kojih su mnogi bili visoki dužnosnici. Kada imate mnogo korupcijskih skandala koji se vrte po medijima, stvara se dojam u javnosti da su svi političari korumpirani. S druge strane, to ipak znači i da smo se konačno počeli baviti ozbiljnim problemom. Iako su u obje države uspostavljeni neki instrumenti za borbu protiv korupcije i povećanje transparentnosti javnog života, još jedna sličnost Hrvatske i Španjolske je u tome što i dalje nedostaju neki osnovni instrumenti, poput zakona o transparentnosti lobiranja.

NACIONAL: Tvrdite i da nemate otvorena vrata za pristup podacima u Europskoj komisiji. Zašto mislite da takve informacije trebaju biti dostupne?

Općenito, institucije Europske unije vrlo su transparentne, naravno, u usporedbi s mnogim zemljama južne Europe. Ono što smo nedavno vidjeli jest izbjegavanje transparentnosti u nekim specifičnim pitanjima koja su malo osjetljiva. To se odnosi na informacije vezane uz odluku da se ne objavljuje redovito izvješće o borbi protiv korupcije, kao i trošenju novca za putovanja i smještaj europskih povjerenika. Access Info je također otišao na sud protiv Europske komisije u prosincu 2016. kako bi objavio pravna mišljenja o sporazumu EU - Turska, iz ožujka 2016., o povratku izbjeglica iz Grčke u Tursku. To je vrlo kontroverzna stvar i bitno je da javnost zna je li Europska unija, prije nego što je sklopljen sporazum s Turskom, bila uvjerena da je taj sporazum u skladu s ljudskim pravima i humanitarnim pravom.

NACIONAL: Objavili ste da vam je Glavno tajništvo Europske komisije odbilo 152 zahtjeva i nije odgovorilo na 51 pritužbu. O čemu je bila riječ?

O vrlo zanimljivom slučaju putnih troškova europskih povjerenika. S obzirom na transparentnost EU-a općenito o tehničkim i financijskim podacima, nismo smatrali da bi to trebao biti neki problem. Ali pojavio se ogroman otpor. Kad god se pojavi takav otpor da nešto bude transparentno, pojavi se sumnja da nešto nije

u redu. U ovom slučaju, rečeno nam je da je to puno posla, da im treba čak 77 dana da dostave Access Info podatke o troškovima putovanja i smještaja za 28 povjerenika u 2016. godini. Mi nismo tražili izvornu dokumentaciju nego samo brojke. Pozvali smo tada širu javnost da postavi pitanja koja je zanimaju, pa nam je 120 osoba poslalo 189 zahtjeva s pitanjima. To iskustvo me zaprepastilo zato što je pristup dokumentima temeljno pravo na razini Europske unije, kao što je pravo na informacije ugrađeno u Ustav Republike Hrvatske. Žalili smo se europskom pučkom pravobranitelju, a njegov ured ima sličnu funkciju za transparentnost kao i povjerenik za informiranje u Hrvatskoj. Sigurna sam da će provesti temeljitu istragu.

NACIONAL: Kako je Europska komisija opravdala odbijanje da odgovori na vaše pitanje o troškovima putovanja predsjednika komisije Junckera, potpredsjednika Timmermansa i još trojice povjerenika? Koja pravila su povrijeđena?

Ponašanje Komisije bilo je vrlo čudno. Prije pet godina dobili smo malu količinu podataka o putnim troškovima putovanja za petero članova Europske komisije. To nije bilo posebno zanimljivo, osim jedne stvari koja me je šokirala: predsjednik Juncker potrošio je za to putovanje 63.126 dolara na zračni taksi iz Turske natrag u Bruxelles nakon jednog sastanka u Turskoj. Mnogi su bili šokirani koliko je to skupo. Objavili smo te podatke, ali nije nastao skandal. Komisija je objasnila da je bila riječ o neobičnoj situaciji kada je belgijsko zrakoplovstvo imalo sigurnosne probleme i nije moglo pokupiti predsjednika Junckera i njegov tim. Osobno i dalje mislim da je bilo preskupo, jer postoje i redoviti letovi iz Turske, ali to je nešto o čemu sada možemo raspravljati javno. Ono što nas čini sumnjičavima jest to što nam je rečeno da ne možemo dobiti informacije o putnim troškovima petero povjerenika. Stvarno se pitam što se krije iza toga. U smislu zakonske regulacije odbijanje obrade takvog zahtjeva predstavlja kršenje prava Europske unije o pristupu dokumentima. Vidjet ćemo što će na to kazati europski pravobranitelj, koji je također angažiran na tom slučaju.

'ŠOKIRALO ME KADA SAM VIDJELA da je predsjednik Europske komisije Juncker potrošio za jedno putovanje 63.126 dolara na zračni taksi iz Turske natrag u Bruxelles. I drugi su bili šokirani koliko je to bilo skupo'

NACIONAL: Što mislite o djelovanju lobista u parlamentima pojedinih država, ali i u Europskom parlamentu? Nisu li i oni skloni koruptivnim aktivnostima? Taj posao rade za novac, zar ne?

Uvjerena sam da je lobiranje legitimna aktivnost. Doista, i ja sam lobist! Lobirala sam u hrvatskoj vladi. U redu, predstavljam organizaciju civilnog društva s mandatom za ljudska prava. Ipak, kada službeno kažem "Access Info preporučuje transparentnost u procesu donošenja odluka i da trebate imati zakon o lobiranju!" i to je neka vrsta lobiranja! Dakle, lobiranje i korupcija su dvije različite stvari. Korupcija podrazumijeva nezakonita plaćanja i trgovinu utjecajem. Iskreno lobiranje u kojem poslovni sektor raspravlja o tome zašto su neki zakoni dobri ili nisu, zdravo je za demokraciju. Pretpostavimo da vlada razmatra zakon o ekološkoj poljoprivredi, a skupine ekoloških proizvođača sira ili organskih vinogradara iz neke regije Hrvatske dolaze u Zagreb kako bi dužnosnicima objasnili zašto proces registracije treba biti pojednostavljen jer je to veliko administrativno opterećenje malim poljoprivrednicima; takvo lobiranje nije loše. Bitno je da znamo s kim se vlada susreće i o kojim je argumentima riječ. Na razini EU-a u Bruxellesu postoji registar lobista pa možemo znati s kojim se dužnosnicima susreću. Tako se osigurava transparentnost lobiranja na razini EU-a. Moja organizacija Access Info Europe je u tom registru.

NACIONAL: Jedan od velikih promotora platforme UN-a Open Government Partnership, otvorene vlasti i borbe protiv korupcije, uz Hillary Clinton, bila je i bivša predsjednica Brazila Dilma Rousseff, ali je opozvana s predsjedničke dužnosti zbog netransparentnog trošenja proračunskog novca. Nije li apsurdno da promotor borbe protiv korupcije bude prokazan zbog netransparentnog trošenja proračunskog novca?

Prošloga tjedna, ipak, stigla je i jedna dobra vijest iz Brazila. Građani su izišli na ulice i javno osudili korupciju bivšeg predsjednika Lula da Silve. Budimo jasni: što podrazumijeva otvorena vlast? Riječ je o procesu u kojem i ljudi iz vlasti žele reforme da bi vlade učinile otvorenijima, transparentnijima u komunikaciji s građanima i bile manje podložne korupciji. Situacija nije idealna. Prošloga tjedna upozнала sam puno ljudi u Zagrebu, u vladi i izvan nje. Znam da naporno rade kako bi poboljšali kvalitetu demokracije u Hrvatskoj. OGP radi kako bi pomogao tim ljudima, a situacija se prati na globalnoj razini. Azerbajdžan je suspendiran. Crna Gora je prošlog tjedna proglašena "neaktivnom" jer nije razvila akcijski plan djelovanja na reformama, uključujući civilno društvo. U Meksiku povjerenik za informiranje istražuje slučajeve kršenja privatnosti. Postoje i zemlje koje su učinile dobre stvari. Italija je nedavno poboljšala pravo na pristup informacijama iako još uvijek to nije na razini kao u Hrvatskoj.